

VED LINGVISTKREDSSENS 75-ÅRSJUBILÆUM

3. november 2006

af

Jacob L. Mey*

Lad mig først og fremmest 'forudskikke', som Lingvistkredsens grundlægger, Louis Hjelmslev, plejede at sige, en 'lille undskyldende bemærkning'. Titlen på mit foredrag, som angivet i programmet, er ikke helt korrekt. Den skulle ikke lyde 'Lingvistkredsens historie', men hellere: 'Fra Lingvistkredsens historie'. Det forholder sig nemlig sådan, at mit forhold til Lingvistkredsen i de senere år har været adskillig mindre aktivt end det var i begyndelsen. Dette skyldes absolut ikke at min interesse i kredsen og dens medlemmer skulle have været aftagende, men simpelthen det praktiske forhold at jeg har befundet mig andre steder i verden end netop København, og da Lingvistkredsen var, er, og nødvendigvis må være 'Lingvistkredsen i København', eller med det originale franske navn 'Cercle Linguistique de Copenhague', bliver det noget svært at opretholde forbindelsen til kredsen også fysisk og præsens-mæssig, når man bor et ganske andet sted.

Egentlig begyndte denne min udlændighed allerede mens jeg var student i København i halvtredserne. Flere ophold i andre nordiske lande gjorde at jeg ikke altid fuldt ud kunne deltage i Lingvistkredsens liv, og måtte nøjes med at følge dens mødevirksomhed på afstand. Det ville derfor være yderst anmassende at påstå, at jeg her vil foredrage om Lingvistkredsens historie gennem årene, når jeg ikke har været aktivt medlem i hvert fald i halvdelen af det tidsspand som Lingvistkredsen har gennemløbet siden de tre sidste store jubilæer, i 1956, da kredsen fyldte 25 år, i 1971, da den fyldte 50, og i 1991, da 60-års fødselsdagen blev fejret med udgivelsen af et 'Festskrift' under titlen 'Lingvistisk Festival: Sprogvidenskabelige arbejdsrapporter fra Københavns Universitet' (1992).

Lad mig derfor lægge mit omdrejningspunkt i året 1956, året for den store 'substanstilordning' på Skovriderkroen i Charlottenlund, i

anledning af 25-årsjubilæet. Festen var finansieret af Lingvistkredsens mangeårige mæcen, Arthur Jensen, som gennem sit succesrige forlag, Nordisk Sprog- og Kulturforlag, støttede kredsen på mange måder, både materielt og moralsk. Blandt andet var det denne Arthur Jensen som efter møderne i kredsen ofte inviterede alle de tilstedeværende på 'en bid mad', som det altid viste sig at være dækket op til hos Oskar Davidsens traditionsrige smørrebrødsrestaurant på Åboulevarden, hvortil vi blev fragtet i et halvt dusin taxaer. Efter flere muntre timer ved de bugnende borde foregik hjemtransporten også på mæcenens regning. Ind imellem var der blevet spist og især drukket bravt, og en grønskolling som mig kunne bare forundre sig over, hvad det egentlig var ved lingvistikken som kunne afstedkomme sådanne orgier af mad og drikke – noget som muligvis har styrket mig med hensyn til valget af lingvistikken som levevej.

Jeg vender tilbage til selve festen på Skovriderkroen om lidt, men lad mig først berette om mine tidligste oplevelser med Hjlemslev og Lingvistkredsen. Mit første møde med Hjlemslev fandt sted ved årsskiftet 1952/53, og mit jomfru-lingvistkredsmøde må have været en gang i februar 1953, efter at jeg for første gang havde modtaget indbydelsen i de velkendte firkantede konvolutter med det grønne 8-øres bølgelinie-frimærke på, og den stilfulde indkaldelse undertegnet af kredsens mangeårige sekretær, hvor ordet LINGVISTKREDSSEN stod for sig selv øverst til venstre, men på ægte designerfaçon et godt stykke ned ad siden.

Selve indkaldelsen startede den gang med (som jeg formoder den gør det den dag i dag, selv om indkaldelserne nu sker per email) med ordene: 'Lingvistkredsen holder møde ...', efterfulgt af en nærmere angivelse af mødested og -tidspunkt, emne, foredragsholder og eventuelt andre dagsordenspunkter. Selve sekretæren, Harry Pihler, så man dog meget lidt til i det daglige (eller skulle jeg sige: natlige?) liv – møderne foregik som regel i de sene aftentimer.

Med hensyn til mit første møde med Hjlemslev var det memorabelt ikke blot fordi det åbnede vejen ind til Lingvistkredsen og dens noget mærkelige form for demokrati (som jeg også vender tilbage til), men

fordi Hjeltslev faktisk prøvede at fraråde mig valget af lingvistik som studiefag (som han sagde ikke var noget 'brødfag'). Vor samtale fandt sted i det gamle konsistorie-forværelse i universitets hovedbygning (et Institut for Lingvistik fandtes endnu ikke, ej heller var dets kommende domicil i St. Kannikestræde blevet indrettet til kontor og forelæsningslokaler), og den foregik på fransk, det sprog som jeg havde fået at vide var Hjeltslevs foretrukne (desuden var mit danske den gang nærmest ikke-eksisterende).

Efter de indledende fraser og de obligatoriske hilsener overbragt fra kolleger i Holland, spurgte Hjeltslev mig ud om min baggrund, hvad jeg havde læst (som omfattede kun et par år indenfor nederlandsk filologi og litteratur samt lidt almen lingvistik af tvivlsom karat, i tillæg til licentiatsstudiet i filosofi), og forklarede mig lidt om studieforløbet omfattet af det sært lydende ord 'magisterkonferens'. Han overrakte mig et program for dette studium, og gjorde opmærksom på, at der for tiden ikke fandtes tilstrækkelig undervisningskompetence indenfor den finsk-ugriske gren af konferensen, og at jeg derfor ville være bedst tjent med at koncentrere mig om indoeuropæisk – og sådan blev det.

Det, jeg husker bedst af vores første samtale var Hjeltslevs slutreplik (som nærmest var et vink med den famøse vognstang) om ikke at indlade mig på dette dristige forehavende. Som medlem af jesuiterordenen (som jeg endnu var den gang) havde jeg just ikke haft øje for de jordiske problemer forbundet med det at skaffe sig et levebrød, og det var derfor ikke uden forbavselse at jeg hørte Hjeltslev sige: 'M. Mey, vous devez être ou bien un grand optimiste ou bien très riche'. Som forklaring påpegede han at studiet til magisterkonferens kun kunne betragtes som 'brødnyttigt', dersom det førte til en universitetsstilling. Men, sagde han, der er kun én professor i faget, og det er mig (han nævnte ikke sin kollega i Århus, Jens Holt). Og, som han sagde, 'jeg har ikke i sinde at trække mig tilbage de første tyve år'.

Jeg husker ikke hvordan jeg reddede mig ud af denne impasse, men det har nok ikke været alt for elegant. På den anden side lovede Hjeltslev at støtte mig, hvis jeg tog skridtet, og dette løfte blev holdt, endda til overmål. Men dette vedrører mere mit personlige forhold

hvad angår Hjeltslev og mine studier, og jeg lader det derfor ligge i dette forum, som omhandler Lingvistkredsen og dens historie.

Som sagt, blev jeg indkaldt til det første møde i Lingvistkredsen i februar 1953. Det blev angivet at skulle finde sted i Studiegårdens mindre juridiske øvelsessal, som det var lidt af en opgave at finde frem til for én, der hverken kunne meget af sproget eller var velbevandret i det indre Københavns geografi. Jeg ved heller ikke hvilket indtryk jeg gjorde på de tilstedeværende, da jeg kom ind i lokalet, noget for sent, og i min sædvanlige klerikale mundur (mit 'sorte kluns', som min desværre afdøde lærer og senere ven, slavisten Kristine Heltberg, dengang gift Netteberg, kaldte det).

Hjeltslev genkendte mig straks og anviste mig en plads ved et af de lange borde, hvor der allerede sad en halv snes mennesker. Hvad aftenens foredrag gik ud på, husker jeg ikke, men diskussionen bagefter var mindeværdig. Her hørte jeg for første gang Knud Togeby, som med sin vældige, nasale røst dominerede hele forsamlingen (jeg undrede mig meget over hans måde at udtale fonemet [s] på, og havde en stærk mistanke om, at han talte med en eller anden udenlandsk accent; det viste sig dog at han kun var romanist).

Andre talere jeg mindes fra hin første aften var Gunnar Bech og Paul Diderichsen, men hvad der diskuteredes husker jeg overhovedet ikke. Jeg forstod vel heller ikke alt for meget dansk denne første gang, men i stedet gav jeg mig til at studere den navneliste som gik omkring ('præsenslisten', som Hjeltslev kaldte den), hvor alle tilstedeværende medlemmer og gæster forventedes at skrive sig på. På den måde, og ved lokalgeografisk triangulering af siddepladserne i forhold til deres indehavere og rækkefølgen i hvilken de havde skrevet sig på, fik jeg et første lille indtryk af hvem der var hvem i Lingvistkredsen.

En af debattørerne var en ung kvindelig lingvist, hvis navn ifølge listen var Eli Fischer-Jørgensen; hun virkede meget livlig og talte i et rasende tempo, så jeg forstod ikke ret meget af hvad hun argumenterede for eller imod. Men den måde hun sagde det på, gjorde åbenbart indtryk, så vidt jeg kunne skønne ud fra de andre tilstedeværendes reaktioner. Jeg anede ikke den gang hvilken stor rolle

Eli kom til at spille i mit liv, og det er for så vidt også mere personal-end lingvistkreds-historie; så lad mig derfor her blot fremdrage én ting, der kunne være af interesse for denne kreds.

Da jeg et par uger senere var blevet indskrevet som studerende ved Københavns Universitet, havende opnået den stolte status af 'stud. mag.', med alle dertil hørende rettigheder og forpligtelser, blev jeg nødt til at vælge et antal passende forelæsninger jeg kunne gå til (jeg var blevet fritaget for filosofikum, på grund af min hollandske licentiatgrad i filosofi). Under min gennemgang af forelæsningskatalogen (hvor jeg selvfølgelig satte kryds ved alle Hjelmsslevs timer), stødte jeg på et navn jeg havde set før, nemlig på præsenslisten i Lingvistkredsen. Navnet var Elis, og selv om jeg i og for sig ikke trængte til at studere fonetik, bestemte jeg mig for at følge hendes timer, både på grund af hendes optræden i kredsen og fordi mine jesuitiske medstuderende rådede mig til det. Det hed sig at studenterne elskede Elis timer på grund af hendes engagerede og konkret-orienterede forelæsningsfaçon, og sådan oplevede jeg det også selv. Faktisk overvejede jeg, noget senere i studiet, når der blev lidt for meget af det teoretisk-lingvistiske, at droppe det indoeuropæisk-sammenlignende og i stedet for blive fonetiker. Det blev dog aldrig til mere end tanken, dels også fordi Elis spændvidde viste sig at række videre end til det blot fonetiske: hun var en håndfast og konsistent sprogteoretiker, med begge ben forankret i konkret viden om menneskenes tale, og en som konsekvent afviste al overflødig og intetsigende spekulation.

Det var også på denne måde at Eli gjorde sig bemærket i Lingvistkredsen, hvor hun deltog i debatterne med stor energi. Hun brillerede ikke blot ved sin viden, men også, og især, ved utrætteligt at følge en debat til dørs. Hun gav sig simpelthen aldrig i en diskussion, før hun havde fået bragt på det rene hvad det drejede sig om og hvordan problemerne kunne løses. Nogle gange gik det dog selvste Hjelmsslev for vidt. Han var kendt for ikke at kunne lide at diskutere sine teorier i en konkret sammenhæng som han ikke selv kunne kontrollere. Det han plejede at sige var at nu havde han lavet en teori, som vi andre bare skulle bruge, i stedet for at diskutere for meget om

dens grundlag. Det var også ved en af disse anledninger at han udtalte de famøse ord: 'Jeg har altid været en praktisk lingvist, og bryder mig ikke om teorier, der ikke kan bruges til noget praktisk' – noget, som affødte almindelig munterhed blandt publikum, som gav sig til at le højt af dette noget uventede udspil fra Hjelmsslevs side. Hjelmsslev selv tog dette vistnok endda meget ilde op, og Eli fortalte os andre at han var blevet dybt såret af denne mangel på forståelse for hans intentioner og praksis.

En gang kom det næsten til at gå galt for Eli. Dette skete ved et møde hvor man diskuterede en af glossematikens evige problemstillinger, nemlig hvordan man kunne opretholde skellet mellem form og substans, når man samtidig måtte regne med indhold og udtryk som væsentlige lingvistiske deskriptorer. Sproget var en form mellem to substanser, indhold og udtryk, havde Hjelmsslev belært os om, i sin forståelse af den store mester fra Genève, Ferdinand de Saussure. Men hvordan indholdssubstansen konkret udmøntede sig i et udtryk, som samtidig var underlagt dets specifikke form, og vice versa, det var noget vi ofte kørte fast i. Hjelmsslev havde selv lært os at appellere til 'usus', eller endog til 'normen', hvis de 'store' distinktioner endte i åbenlyse aporier, eller også førte os ud på et konkret sprogligt sidespor, hvor man nu til dags ville tage en pragmatisk tilnærmelse til hjælp – men den gang var der ingen som havde hørt om, endog troede på noget som hed pragmatik, og Hjelmsslev havde ikke meget forståelse for, hvad amerikanske semiotikere og pragmatikere som Peirce og Morris havde gjort af teoretiske tilnærmelser i denne forbindelse.

Den pågældende aften var det Eli som blev ved at spørge og holde Hjelmsslev til ilden. På et tidspunkt henne i diskussionen ytrede Eli noget om at hun aldrig rigtigt havde forstået Hjelmsslevs måde at behandle det danske udtrykssystem på (dette gjaldt især en temmelig berygtet tidlig artikel i *Tidsskrift for Nordisk Filologi*, hvori Hjelmsslev simpelthen havde afskaffet flere udmærket gode danske fonemer så som de ustemte okklusiver ved at reducere dem til kombinationer af /h/ plus stemt okklusiv).

Det var Hjeltslevs replik til Eli, som fik os alle sammen til at gispe efter vejr. Han udtalte nemlig, i nærvær af alle Lingvistkredsens tilstedeværende medlemmer, og uden at fortrække en mine: 'Men Eli, du har jo aldrig forstået mig'. Jeg husker endnu det chok vi fik ved at høre dette: det var Eli, som efter min og mine medstuderendes mening var den eneste der havde forstået Hjeltslevs teorier, og var i stand til at formidle dem på en begribelig måde, som på denne måde fik sit mandat trukket væk under sig. Når mesteren selv udtalte at han ikke mente at hans foretrukne elevs forståelse af hans ideer var rigtig, hvad skulle vi andre da tro på? Var ikke alt vort arbejde og alle vores diskussioner under Elis ledelse om glossematikens væsen og fremtrædelsesformer blot for intet at regne, når vores elskede profet på den måde blev undsagt af selve lærens indstifter?

Her vil jeg lige tillade mig en kort historisk digression, som kan forklare de unge studerendes engagement i glossematikken og deres lyst til at debattere de mange sindrige, men nok så abstrakte spørgsmål som knyttede sig til udviklingen af Hjeltslevs teorier. Et af særmærkerne ved Lingvistkredsen var (som det også stod at læse i et af dens *Bulletin'er*) det videnskabelige demokrati. Hjeltslev havde, helt i tidens ånd, en forestilling om en 'lærd republik' ('eine Gelehrtenrepublik', som den tyske forfatter Arno Schmidt havde kaldt det, efter Klopstock), hvori man kunne diskutere frit uden skelen til stand, rang, alder eller køn.

I Lingvistkredsen var det kutyme ikke at bruge titler; man sagde godt nok normalt 'De' til hinanden til møderne, men brugte ellers efternavn uden titel – noget som kunne virke lidt besværlig for unge studerende som mig selv, der havde vanskeligt ved at tiltale mesteren som 'Hjeltslev' og hans følgesvende som 'Togeby' eller 'Bech'. Eli var for øvrigt altid Eli, og aldrig Fischer-Jørgensen (med bindestreg), det efternavn som havde voldt hende en del besvær, især i det hollandske, hvor sådan en lille streg automatisk konnoterer 'gift' når det drejer sig om en kvinde, og den slags mærkesedler var Eli absolut ikke interesseret i at få klistret på sig (som hun fortalte mig en gang senere).

Når det gjaldt de forskellige udvalg som kredsen havde nedsat, var det den samme demokratiske ånd som herskede dér, blot var man 'dus', ikke 'Des'. Jeg var selv blevet medlem af det 'glossematiske udvalg', som forenede en halv snes studerende og et par lærere med interesse i teoretiske spørgsmål indenfor glossematikken. Efterhånden var det egentlig kun Eli som repræsenterede lærersiden, og hun foreslog da, at vi kunne forlægge vores mødeaktiviteter til hendes hjem, i stedet for at sidde i et universitetslokale, hvor man hverken kunne få mad eller drikke, og blev smidt ud kl. 10.

Elis lejlighed lå den gang på 3. sal i Teglværksgade nr. 4, og en af besynderlighederne ved den var, at den stadig havde jævnstrøm, til forskel fra det meste af det øvrige København, som kunne glæde sig over vekselstrømmens indførelse. Dette skabte store problemer for Eli, som skulle fragte sin båndoptager fra sine indspilninger i Hellerup, hvor Institut for Talelidende havde vekselstrøm, til hjemmet, hvor der stadig var gammeldaws jævnstrøm – hvilket ikke blot resulterede i megen frustration, men også i et ukendt antal ødelagte maskiner.

Udvalgsmøderne hos Eli i Teglværksgade var specielle i mange henseender. Først var der selve mødetidspunktet: kl. 9 aften. Eli var udpræget aftenmenneske, og vi studenter havde heller intet imod at sidde og snakke glossematik til helt ud på de små timer. Så var der interesseniveauet blandt deltagerne; det var bestandig på toppen, idet vi alle var velforberedte hjemmefra: man havde fået en tekst udleveret, som én af gruppen måtte holde oplæg om; mens de øvrige skulle have læst den derhjemme, og forberedt passende spørgsmål. Så vidt det teoretiske.

Af praktiske problemer kan jeg kun komme i tanke om ét: det med tekedlen. Midt under mødet kunne nogen finde ud af, at det var tid til en lille forfriskning; vedkommende gik så ud i køkkenet, tændte for gassen, fyldte en kedel med vand, satte den over, og ellers tilbage til diskussionerne i stuen. Naturligvis hændte det (og ikke bare en enkelt gang), at kedlen blev glemt; så Eli havde altid én i reserve, som kunne erstatte det udbrændte eksemplar med det nydelige, pænt stjerne-

formede hul i bunden. Vi studenter skillingede da sammen til en ny kedel, så vi kunne fortsætte vores natlige debatgilder.

Disse møder, lige som alt hvad Eli foretog sig i den retning, var altid uhyre inspirerende. Vi fik virkelig skovlen under glossematikken, synes vi, og kritiserede frit hvad vi ikke kunne forstå eller mente var forkert. Her kom Elis indsigt og viden til umådelig stor nytte. Hun kunne altid huske hvad Hjeltslev havde sagt eller skrevet, og kunne forklare selv de mindste detaljer med stor indsigt, sådan at vi gik hjem i den tro at nu kunne vi bare det med glossematikken – for så næste dag at finde ud af, når vi sad med et eller andet konkret problem (som da jeg skrev på min finske afhandling) at tingene nok ikke var så enkle. Eli fortalte os en gang at Hjeltslev, der havde hørt om disse natlige sammensværgelser, havde udtalt at han kunne have lyst til at sidde som en flue på væggen og høre på hvad vi sagde om ham og hans teorier. Men netop fraværet af enhver autoritet (Eli var den mindst autoritære lærer, jeg nogensinde har oplevet) og den uhyre energi som blev frisat af en engageret, vidensrig, og sympatisk lærer gjorde at disse møder, selv om de officielt blev afholdt i Lingvistkredsens regi, alligevel (og netop ved deres kritiske vinkling) betød meget mere for mig end selve møderne i kredsen.

Kredsen havde et stort renommé i det lingvistiske udland, hvilket ikke kan forundre, når man betænker at Hjeltslev grundlagde kredsen i 1931 (forøvrigt sammen med Viggo Brøndal, som han senere brød med) efter forbillede af dens modstykke i Prag, 'Cercle Linguistique de Prague'. Det samme gjaldt for øvrigt kredsens publikationer, især *Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague* (fra 1932, bind 32 udkommet 2002) og tidsskriftet *Acta Linguistica Hafniensia* (fra 1939, bind 38 udkommet 2006); begge publikationsrækker havde en længere pause i tiden omkring Hjeltslevs sygdom og død i 60'erne, men er i øjeblikket i fuld vigør igen, takket være de ihærdige anstrengelser blandt nogle af Lingvistkredsens medlemmer.

Jeg ved for resten ikke om Hjeltslev direkte overtog ideen da han var i Tjekkiet på et længere studieophold i trediverne (min lærer i tjekkisk, Else Westh-Neuhard, fortalte mig en gang at Hjeltslev nok

ikke havde levet livet rigtig i den gyldne stad, eftersom han ikke en gang havde tilegnet sig ordet for 'pige' (*holka*) i det tjekkiske dagligsprog). I hvert fald blev Roman Jakobson, som fra tidlig i trediverne var gæsteprofessor ved Karlsuniversitetet i Prag, og Hjeltslev gode venner – et venskab som undertiden kunne give sig sære udslag, som da Jakobson gæstede Lingvistkredsen en gang i slutningen af 50'erne, og de to herrer overgik hinanden i at aflevere de høfligste komplimenter, dog ikke uden et vist anstrøg af 'æselspark'. Således hørte jeg hvordan Hjeltslev roste Jakobson for dennes indsats i lingvistikken ved at ytre 'Que serait notre science sans Roman?', hvorpå Jakobson replicerede med et mindst lige så tvetydigt kompliment: 'Que serait Copenhague sans Louis?'

I årenes løb oplevede jeg i Lingvistkredsen et sandt galleri af større og mindre berømt heder på gennemrejse/optræden i kredsen. Blandt de mere mindeværdige husker jeg Charles Fries (som blev krydsforhørt om sit syn på morfemet og morfonemikken, én af Hjeltslevs favorit-aversioner) og den kendte franske lingvist André Martinet, som dels var i byen for blandt andet at besøge sin datter Hanne, dels for at diskutere den franske oversættelse som Hjeltslev selv havde produceret af sit såkaldt 'populariserende' hovedværk, *Omkring sprogteoriens grundlæggelse* fra 1943.

Med hensyn til den 'videnskabelige' udgave af teorien, kom der kun en første del i Hjeltslevs levetid under navnet *Outline of Glossematics, Volume 1, TCLC X,1*), skrevet af Hans-Jørgen ('John') Uldall, Hjeltslevs tidligere medarbejder, som under anden verdenskrig og årene derpå opholdt sig mest uden for Danmark, sidst i Nigeria, hvor han ganske uventet døde efter en mindre sinusoperation i 1958. Andet bind (som, til forskel fra det første, skulle skrives af begge to i fællesskab) blev aldrig publiceret. Den hjeltslevske del af værket forblev i hans skuffer til efter hans død, og så først dagens lys i 1974, takket være Francis Whitfield. Det var Whitfield, som tidligere havde oversat Hjeltslevs hovedværk, 'OSG', *Omkring sprogteoriens grundlæggelse*, som *Prolegomena to a theory of language* (1953), der også denne gang trak i arbejdstøjet og frembragte en glimrende oversættelse af det posthume

værk under navnet '*Résumé of a theory of language*'. (Hvis noget skal nævnes som eksempel på en beskedent misvisende titel, så er det vel den, der er at finde på titelbladet til dette ufordøjelige mesterværk, hvis eneste udbytte for mig har været, at jeg endelig fattede, hvordan OSG kunne blive betegnet af Hjelmlev selv som en 'populariserende' fremstilling af teorien).

Men tilbage til Martinets besøg i København i 50'erne (hvor jeg var meget beæret over at blive bedt til frokost med den berømte franskmand). Martinet havde mange morsomme kommentarer til Hjelmlevs egne oversættelser; nogle af hans bemærkninger blev fremsat mundtligt under den omtalte frokost (på den nu hedengangne restaurant Buriis på Nørrevold, hvor jeg var inviteret med som 'homme de compagnie'). Det hele forgik på fransk, og medens Hjelmlevs fransk selvfølgelig var perfekt, kunne han dog ikke måle sig med Martinets vid.

Bagefter lånte Hjelmlev mig sit eget, maskinskrevne original-eksemplar af oversættelsen, med Martinets kommentarer i marginen. Jeg havde selv skrevet min finske afhandling på fransk, og Hjelmlev havde beklaget sig over, at mit sprog var så tørt som en jurists, og derfor blev jeg opmuntret til at tage et kig på hvad han, med Martinets hjælp, havde præsteret i den retning. Af Martinets notater i margin husker jeg især ét, som havde at gøre med den passus, hvor Hjelmlev forklarer forskellen mellem homonexuel og heteronexuel selektion, og i den anledning bruger udtrykket '*solidarité homonexuelle*'. Martinet bemærker her i margin at '*chaque Français, en lisant cela, n'aurait qu'une association – mieux vaudrait choisir un autre terme!*'

Jeg har aldrig vovet at spørge Hjelmlev hvordan han undslap denne sproglige fælde. Jeg måtte selvfølgelig levere bogen tilbage, og det var inden fotokopiering blev allemands eje, så jeg har intet belæg for mine erindringer!

Thomas A. Sebeok kom på gennemrejse nogle gange, men blev aldrig til nogen møder, jeg var med til. Derimod mindes jeg, hvordan vi stod inde på institutkontoret i St. Kannikestræde, hvor Hjelmlev netop havde fortalt ham om min afhandling, der omhandlede den finske numeruskategori. Sebeok blev interesseret og bad om at få et eksemplar

så han kunne studere den i ro og mag. Nu var det jo i hine før-Xerox (og tilmed før-Canon) tider næsten umuligt at kopiere noget som helst på anden måde end ved hjælp af karbonpapir. Der blev som regel tale om højst tre læselige kopier, og da jeg af bekvemmelighedshensyn kun havde fremstillet to, én til Hjelmlev og én til mig selv, var der faktisk ikke noget eksemplar at forære væk.

Ydermere havde min professor i Oslo, finno-ugristen Knut Bergsland, advaret mig stærkt mod at udlevere noget som helst til Tom Sebeok, fordi, som han sagde, denne mand var kendt for at tage andres arbejde og udgive det som sit eget. I min naivitet troede jeg på hvad min norske mentor havde fortalt mig; jeg tror også at Sebeok registrerede denne uudtalte og temmelig umotiverede mistanke fra min side. Som jeg senere skulle opdage, havde Sebeok selvfølgelig slet ikke brug for at stjæle andres produkter; men som jeg også senere fandt ud af, var min norske ven noget overfølsom, når det gjaldt om at beskytte eget og andres åndsværk. Hvorom alting er, jeg fik en ret kritisk anmeldelse af min bog nogle år senere, i *Language* for 1963, hvor en af Sebeoks studerende, en finsk lingvist ved navn Meri Lehtinen, beskyldte mig for at bruge 'slipshod methods'. Her kan man enten lægge ansvaret på mine manglende finske sprogkundskaber eller på den måde, jeg (som mange andre i den strukturelle tradition) behandlede sprog på: man tager et eksempel og generaliserer ud fra det (helst siddende i sin lænestol som 'arm-chair linguist') til nogle almene regler; modstridende tilfælde bliver enten omfortolket, så de passer ind i ens skema, eller også bliver de forvist til det, som Hjelmlev en gang kaldte 'færøske undtagelser', i kraft af hvilke danske lovteksters slutparagraf 'Denne lov gælder ikke for Færøerne' blev påberåbt for at styrke anvendeligheden af lignende undtagelsesklausuler i beskrivelsen af genstridige sprogfænomener.

Lad mig til slut endnu en gang vende tilbage til året 1956, da vi fejrede Lingvistikretsens 25-årsjubileum ved den sagnomspundne 'substanstilordning' på Skovriderkroen. Jeg husker hvordan i månederne oktober og november af dette år hele den vestlige verden var optaget af, hvad der skete i Ungarn: folkeopstanden var blevet afløst af en

sovjetisk invasion og flygtningene strømmet ud af landet og ind i Danmark. Jeg boede selv sammen på Egmont-kollegiet med sådan en ungarsk flygtningestudent og spekulerede på, om jeg alligevel ikke skulle skifte fra indoeuropæisk til finsk-ugrisk, når jeg nu havde sådan en god informant lige ved hånden – men det blev aldrig til mere end tanken.

Undertiden overvejede jeg også at melde mig ind i Hjemmeværnet for at kunne forsvare landet, hvis nu russerne fik lyst til at fortsætte succes'en fra Ungarn. Også på arbejdsmarkedet var der uro; og formanden for de strejkende typografer, den senere SF'er Willy Brauer, blev forment adgang til kollegiet, hvor han skulle forklare de nødvendige ubehagelige sider af strejken for de politisk uskyldsrene studerende (Brauer talte ikke om 'strejke', men om en 'overenskomst-situation' – et ord som for de fleste af os ikke havde den helt store betydningstyngde, men virkede overbevisende alligevel). Imidlertid havde bestyrelsen for Egmont-kollegiet, som jo var blevet opført af Egmont H. Pedersen Fonden, der også ejede det store bladpresse-officin på hjørnet af Pilestrædet og Landemærket, sagt nej til at lade en af 'oprørsgeneralerne' tale i et forum hvis materielle rammer var blevet skabt af den fond hvis navn kollegiet bar, og mødet blev i stedet afholdt på Studentergården, hvor ledelsen var en smule mere samarbejdsvillig. Alt dette foregik på samme tid som vi holdt fest og jubilæum – jeg har senere ofte tænkt på, om det ikke var en slags spillet violin mens Rom brændte...

Angående selve den såkaldte 'substanstilordning'¹ på det charlottenlundske etablissement, så var dette jo i høj grad en passende betegnelse for en glossematisk fest, hvor form og substans endelig kunne forenes i skøn harmoni. Aftenens arrangement samlede cirka 50 mennesker, ældre såvel som yngre, betalende såvel som 'gratister' (jeg var selvfølgelig blandt de sidstnævnte, ligesom jeg er i dag – historien gentager sig åbenbart) og var en stor succes i alle henseender. Jeg husker tilmed hvem jeg havde til bords, og hvordan dette festmåltid endte, mærkelig nok, på Kvinderegensen, ganske imod alle regler og forskrifter (noget som tilsyneladende kom helt bag på eforen, Elisabeth

von der Hude, som faktisk mente at reglen som forbød herrebesøg efter kl. 22 blev overholdt!).²

Men inden denne ureglementerede afslutning på aftenen havde jeg været vidne til, hvordan de ellers så alvorlige lingvister kunne slå sig løs, når det gjaldt at feste. Fra midterbordet, hvor Hjlemslev sad og bød velkommen, udgik der en særlig udstråling, og Hjlemslev selv tog ordet flere gange under måltidet for at opmuntre os til endnu en skål, eller opfordre os til at deltage i en fælles afsyngning af den senere desværre glemte, klassiske 'glossem-sang', en vittig parodi på glossematikens terminologi, forfattet af selveste Eli Fischer-Jørgensen.³

Og i den stilhed, der sænkede sig over bordene efter denne musikalske anstrengelse greb Hjlemslev atter ordet. Han forkyndte at han havde tænkt at sætte os på en prøve, en quiz, som det kom til at hedde senere, hvis lykkelige vinder ville blive belønnet med en flaske god rødvin. Juryen bestod naturligvis af Hjlemslev selv. Og så kom han til selve quiz'ens indhold.

Hjlemslev tog fat i en borddekoration, en Kongelig Porcelænsfabrik-produceret miniature svane, og spurgte så forsamlingen hvad de mente dette forestillede. Han tilføjede at denne figur var af stor betydning i de lingvistiske sammenhænge som vi alle sammen var en del af. Dyb tavshed spredte sig hen over bordene, mens de efterhånden ret animerede festdeltagere søgte at finde inspiration i et fornyet greb om glasset – men intet hjælp og der kom ikke et eneste fornuftigt forslag fra salen. Da måtte Hjlemslev selv komme til undsætning og afsløre hemmeligheden. Han løftede atter svanen, og udtalte klart og tydeligt: 'Ceci, c'est le cygne linguistique!'. Der kom kun et beskedent bifald – folks franskkundskaber have åbenbart lidt noget under alkoholens påvirkning, således at de mere ædruelige franskkyndige blandt forsamlingen måtte sprede deres viden omkring, så alle kunne fatte pointen og tilkendegive et velfortjent siddende bifald.

Hjlemslev var tydelig skuffet over udfaldet af sit forsøg på lærd underholdning. Senere omtalte han det selvironisk til mig som en 'svanesang' – hvilket jeg selvfølgelig benægtede på det kraftigste. Set i bakspejlet var det måske alligevel rigtigt. Hjlemslevs sidste væsentlige

bidrag til lingvistikken, artiklen i *Word* fra 1954, 'La stratification du langage', havde jo allerede på det tidspunkt adskillige år på bagen, og i årene efter jubilæet kom der heller ikke særlig meget nyt fra mesterens hånd (jubilæumsskriftet i anledning af Hjelmslevs 60-årsdag, *Essais Linguistiques II* fra 1960 indeholdt kun genoptryk af ældre artikler). Hvad der var mest sørgeligt i disse år var at se hvordan Hjelmslev havde mistet grebet om både forskning og undervisning.

Lingvistkredsens møder bar præg af en generel afmatning, og Hjelmslev selv kom sjældent med noget, der vidnede om ny og original forskning. I timerne (som jeg blev ved med at følge, mere af pligt end af interesse) brugte han sine gamle, gulnede notater, med en enkelt senere kommentar indføjet i margin. Jeg plejede at sidde på første række i hans timer, og kunne med lethed læse Hjelmslevs karakteristiske, meget læselige skrift på hovedet og på den måde forudse hvad han kom til at sige – tilmed de små vittigheder i margin kunne jeg således læse indenad. I fællesforelæsningerne gennemgik han det samme stof som han havde behandlet i flere omgange i årene før.

Værst var det i seminarerne (eller kollokvierne, som de ofte kaldtes). Her det var oftest ganske svært at diskutere og udveksle meninger. Hvis man var uenig, eller ikke forstod rigtig hvad han mente, følte Hjelmslev sig oftest personligt truffet og reagerede på en defensiv måde. En gang, hvor jeg havde haft svært ved at forstå hans pointe, bemærkede Hjelmslev at jeg 'med en vis stædighed' havde forsøgt at fremføre en misvisende tolkning af hans ord.

Denne afvisning af kritik, sammen med hans uvilje mod at forklare sig om sine egne synspunkter nåede et højdepunkt i 1958, ved den 8. Internationale Lingvistikongres i Oslo. I anledning af denne kongres havde Hjelmslev inviteret den hollandske lingvist og glossematik-ekspert Bertha Siertsema sammen med en del andre lingvister, hvorunder også mig, til en frokost på det fine Hotel Bristol. Til trods for den udsøgte mad og den æresbevisning som var faldet mig til del følte jeg mig en smule utilpas i det fornemme selskab, især da jeg skulle underholde en sidemand til venstre, som viste sig at være en japansk professor. En samtale med denne herre var umulig fra starten, idet jeg

ikke forstod et ord af hans engelske, som jeg troede var et eller andet østerlandsk sprog.

På den modsatte side af bordet sad hollænderinden og Hjelslev fordybet i en ivrig samtale. Siertsema havde taget sine notater med til frokosten, og bredte dem ud foran sig, så hun kunne stille Hjelslev alle de relevante spørgsmål. Hjelslev var synlig irriteret over at få sin frokost forstyrret på denne måde, men svarede dog på de fleste spørgsmål med en eller anden forklarende frase. Men da den ihærdige hollænder konfronterede Hjelslevs svar med noget hun havde læst i hans klassiske opsats fra 1934, den vi alle havde kæmpet med i vores kollokvier og seminarer, *Essai d'une théorie des morphèmes*, udbrød Hjelslev (og jeg citerer, ordret oversat efter hukommelsen): 'Men kære fru Siertsema, De kan da ikke i 1958 holde mig ansvarlig for noget jeg skrev i 1934!'.

Denne hændelse, og specielt Hjelslevs udtalelse, var nok med til at bekræfte mig i min gryende erkendelse af, at glossematikken måske ikke var det, min lingvistiske fremtid skulle dreje sig om. Jeg fik styrket min mistanke om, at Hjelslev, til trods for sine store fortjenester for faget, ikke længere kunne vejlede mig i lingvistiske spørgsmål. Lige inden kongressen havde jeg fået min finske afhandling tilbage, uden at Hjelslev havde givet mig væsentlig kritik; tværtimod var han åbenbart kun glad for hvad jeg havde skrevet. I dag vil jeg snarere karakterisere mit arbejde som et epigonistisk svendestykke, som nok fortjente den syrlige kritik den havde fået i fagpressen; i mit senere professionelle liv er jeg aldrig vendt tilbage til det glossematiske udgangspunkt.

Mine kontakter med Hjelslev, bortset fra det, der foregik i Lingvistkredsen, omfattede også et andet område. Mod afslutningen af mit studium havde han nemlig overdraget mig sine timer i almen lingvistik ved Folkeuniversitetet; her stod han for gennemførelsen af et toårigt aftenkursus, som han af forskellige grunde ikke følte sig i stand til at gennemføre. Det var nok hans fremskridende sygdom, der var hovedårsagen; for mit vedkommende havde jeg efter afsluttet eksamen fået en lektorstilling i Oslo, så jeg blev nødt til at afslutte kurset som 'pendler' mellem Norge og Danmark, hvilket selvfølgelig reducerede

mine kontaktflader med Lingvistkredsen og Hjelslev. Men inden da kom jeg ham nær ved en speciel lejlighed, og det er denne anekdotiske erindring jeg gerne vil dele med jer.

En aften i begyndelsen af folkeuniversitetskurset udøvede Hjelslev (for øvrigt den eneste gang han gjorde det) sit 'pligt-privilegium', som han kaldte det, at overvåge den unge forelæseres undervisningsaktiviteter. Bagefter (klokken var vel en 9-10 stykker) inviterede han mig ud på Latinercafeen, den traditionsrige beværtning som den gang var beliggende på hjørnet af Skindergade og Frue Plads. Der slog vi os ned i en krog, og Hjelslev bestilte drinks. 'En dobbelt whiskey til mig, og en enkelt til kandidaten', sagde han. Så sad vi, drak og snakkede. Hjelslev fortalte gerne anekdoter (hvilket han gjorde meget godt), og jeg var en ivrig lytter.

Lidt senere på aftenen var der optræden, og den viste sig at være ved den navnkundige Lulu Ziegler, hvis ry som kabaretsangerinde jeg havde været bekendt med længe, men (af gode grunde) havde været afskåret fra at efterprøve ved selvsyn. Efter at have afviklet sin første afdeling, kom Lulu hen til vores bord, og til min allerstørste forbavselse tiltalte hun Hjelslev med fornavn, noget jeg aldrig havde oplevet nogen gøre; selv hans kone, Vibeke, brugte ikke sin mands fornavn, når vi andre hørte på. Men Lulu sagde ganske frejdigt: 'Dav Louis, gi'r du en drink?'

Hun fik sin whiskey (dog ikke en dobbelt en) og satte sig ved vores bord, indtil hun skulle på scenen igen til sin næste omgang viser. På det tidspunkt havde Hjelslev fået nr. to af de dobbelte og jeg min anden enkelte. Det var måske derfor at Hjelslev, i en fortrolighed som jeg aldrig havde oplevet hos ham før, fortalte mig at Lulu og han havde kendt hinanden mens han, i sine unge dage, var gymnasielærer i Sorø. Der blev snakket en del om, forklarede han mig, at han skulle have haft et barn med hende, men, som han udtrykte sig, 'dette må De altså ikke tro på, hr. Mey, for det er kun et løst rygte'; og jeg måtte endelig love ham ikke at tage den slags opspind alvorlig. Hvilket jeg da også gjorde. Men han kunne dog ikke holde sig fra at kommentere Lulus dejligheder

i detaljer, og jeg husker hans ord, da Lulu stod på scenen igen: 'Læg mærke til de ben, hr. Mey'.

Den aften fik jeg for første gang følelsen af at sidde sammen med et rigtigt menneske, ikke blot en højlærd lingvist/glossematiker, og jeg var oprigtig ked af at måtte aflevere Hjelslev til sin taxachauffør og opgive den velkendte adresse, Ordruphøjvej 40. Efter denne sidste aften havde vi aldrig kontakt mere, og da jeg noget senere havde fået fast ansættelse i Oslo, kom det til et afgørende brud mellem Hjelslev og mig – men det er en anden historie.

Lad mig slutte med at gribe tilbage til Hjelslevs *bon-mot* om 'den lingvistiske svane'. Selv om Hjelslevs tid måske var ved at være forbi i 1956, gjaldt dette dog ikke for hans skabning, Lingvistkredsen, som vi alle kan konstatere ved selvsyn i dag. Kredsen lever i bedste velgående, og nyder godt af de adskillige fornyelser, som i de senere årtier har fundet sted, og hvorved omfanget og vidden af den lingvistiske interesse i Danmark er blevet forøget kolossalt blandt medlemmerne, især blandt de yngre. Der lægges program som aldrig før, og antallet af hjemlige og udenlandske gæstetalere er stadig voksende; seminarer og andre sammenkomster bliver jævnlig afholdt, og er godt besøgt, også af den yngre generation. Mange gange ville jeg selv også have været interesseret i at deltage i kredsens arrangementer, men det har som regel været umuligt at forene det ønske med mine andre gøremål, både selvvalgte og pålagte. Med hensyn til min egen Lingvistkredsaktivitet blev jeg således nødt til at lade mig fjerne fra komiteen en gang i 70erne på grund af manglende tilstedeværelse; her kan jeg måske pege på den formildende omstændighed, at forbindelserne mellem landsdelene den gang var adskillig mere komplicerede end de er i dag.

Og nu, hvor jeg nærmest fører en lingvistisk turist-tilværelse som 'commuter' mellem Danmark, Texas, Brasilien og andre steder kan jeg jo ikke påstå at være et trofast medlem; faktisk er jeg mere nydende end ydende (nogle ville måske snarere kalde mig hvilende, selv om jeg ikke har tænkt mig at lægge mig til ro, så længe jeg endnu kan læse kredsens email og betale mit kontingent!).

VED LINGVISTKREDSSENS 75-ÅRS JUBILÆUM

Som fjern beundrer samt tidligere aktivt, varigt støttende, og altid interesseret medlem af kredsens, og som erklæret fan af dens målsætning: at fremme debat og meningsudveksling i sprogvidenskabelige spørgsmål, vil jeg ønske Lingvistikredsen god bød på vej mod det næste jubilæum, selv om jeg rimeligvis ikke kan forvente at blive bedt om at holde jubilæumstalen i året 2031!

Skydebjerg, Fyn & Newark, N.J.

2. november 2006 & 5. februar 2007

* Jeg vil gerne takke Eli, Una og Hans Frede for mange nyttige tilføjelser og forbedringer, og Kirsten for hendes tålmodighed med et mere end sædvanlig sjusket manuskript og en forfatter som blev ved med at finde nye rettelser.

Noter

1. Jeg tror at det var Eli som fandt på denne betegnelse.
2. Som Eli senere en gang fortalte mig.
3. I tillæg til sine umiskendelige evner som grafisk kunstner (jeg er selv den lykkelige ejer af en af hendes skønne akvareller), afslørede Eli sig ved denne lejlighed også som komponist, idet sangen var blevet sat til 'egen melodi'. Sangens første linie lyder:
'O glossi, o glossem, o glossarium...'
Den har i alt fem vers, med omkvædet:
'lirumli, lirumla, lirumlarium'..
Sangen vil (forudsat Eli giver sin tilladelse) blive indlemmet i Lingvistikredsens arkiv.